

Lublin, 04. 11. 2019.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Łukasza Rozena
Idee liberalizmu politycznego w myśli Hugona Kollątaja z okresu Sejmu Wielkiego,
pod kierunkiem Prof. dr hab. Anieli Dylus
Instytut Politologii Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Uwagi wstępne

Tematyka liberalizmu politycznego w twórczości ideowej w Polsce nieustająco wywołuje zainteresowanie ze względu na obszary niedostatku eksploracji problemu. Ciągłe wiedza na temat istotnego komponentu myślenia o nurtach ideowych - jakim jest liberalizm polityczny - wymaga wzbogacenia, szczególnie z powodu uznawania go za hegemoniczną ideologię zachodnich demokracji, stanowiącej punkt odniesienia dla wielu projektów przemiany życia jednostki ludzkiej i grup społecznych. Nadal koniecznie należy formułować postulaty badawcze dotyczące początków liberalnego sposobu postrzegania świata, twórców-ideologów liberalizmu oraz transmitterów wartości liberalnych.

Historia i współczesność „wielkich narracji” stale zachęca do pogłębienia eksploracji zjawisk i procesów politycznych towarzyszących przemianom od absolutystycznych form organizacji politycznych społeczeństwa po liberalne (wolnościowe) ujmowanie życia jednostki ludzkiej i grup społecznych. Ponadto systematycznie podlega waloryzacji pytanie o słabości myśli liberalnej w Polsce, mimo że wielu wybitnych dziewiętnastowiecznych twórców galicyjskiej myśli liberalnej na czele z Tadeuszem Romanowiczem i Tadeuszem Rutowskim czy królewickiego liberalizmu Aleksandra Świętochowskiego podejmowało działania na rzecz krystalizacji ośrodków propagowania liberalizmu politycznego i ekonomicznego. Wydaje się, że jedyną w pełni udaną próbą było ukształtowanie się Krakowskiej Szkoły Ekonomicznej w

Polsce międzywojennej. Jej naukowe zręby współtworzyli wybitni teoretycy ekonomii jak Adam Heydel czy Adam Krzyżanowski. Dlatego dobrze się stało, że mgr Łukasz Rozen podjął się trudu zbadania początków liberalizmu w Polsce czasów Sejmu Wielkiego 1788-1792 i postawienia diagnozy w kwestii jego uniwersalności w sferze humanizmu europejskiego, ale też partykularności w odniesieniu do polskiego *hic et nunc*.

Przedłożoną do recenzji rozprawę doktorską oceniam według kryteriów dotyczących poprawności metodologicznej oraz wartości naukowej, a także trafności doboru źródeł i literatury naukowej oraz sprawności formalno-językowej i technicznej. W trakcie ustalania procedury opiniowania rozprawy zastosowałam kryteria oparte na regułach:

- Trafności sformułowania problemu badawczego.
- Ustalenia siatki pojęciowej.
- Strukturalizacji opracowania.
- Ścisłości i dokładności dociekań naukowych oraz dostatecznego uzasadniania twierdzeń przedłożonych w rozprawie.
- Obiektywności narracji i rzetelności wyводу.
- Źródłowości tekstu.
- Staranności formalno-językowej i technicznej.

Wykorzystanie powyższych kryteriów pozwoliło na sformułowanie opinii o stylu pracy Autora rozprawy, o cechach indywidualnych pisarstwa naukowego, o efektywności dociekań badawczych mgra Łukasza Rozena.

Poprawność metodologiczna

P r o b l e m b a d a w c z y: został starannie przedłożony w tytule rozprawy *Idee liberalizmu politycznego w myśli Hugona Kollątaja z okresu Sejmu Wielkiego*. Zgodnie z wymogami stawianymi pracy naukowej był odpowiednio ukonkretniony, informacyjnie nośny, poznawczo ciekawy, językowo poprawny. Przedmiot badań: (1) był rozpoznawalny i możliwy do zdefiniowania, (2) dawał szansę na powiedzenie o przedmiocie dociekań czegoś nowego, nierozpoznanego dotychczas w innych pracach naukowych, (3) dostarczał danych umożliwiających weryfikację prezentowanej tezy.

Wywoływał zainteresowanie odbiorcy, uwypuklając istotę i kierunek badań zrealizowanych w trakcie eksploracji tematu.

Sposób zredagowania tytułu rozprawy pozwalał na precyzyjne określenie pola badawczego, dając czytelny zasięg problemu pod względem merytorycznym, przestrzennym i temporalnym. Poprawnie wykorzystano kwantyfikator miejsca i czasu zgodnie z powszechnie przyjętą konwencją pisarstwa naukowego. Problem określony w tytule opracowania pozwolił na sformułowanie celu pracy, którym było „wykazanie jakie idee liberalne są obecne w myśli Kołłątaja z okresu Sejmu Czteroletniego, a także wyjaśnienie takich zagadnień jak ideowa wielowątkowość, spójność i oryginalność kołłątajowskich koncepcji politycznych z tego okresu” [s. 7]. Zamysł autorski był zatem klarownie przedłożony z uwzględnieniem dwóch głównych dążeń, w tym (1) do wyartykułowania ideowej twórczości Hugona Kołłątaja oraz (2) do określenia jej istotnych cech, pozwalających na usytuowanie w myśli liberalnej. Trafne wydaje się zwrócenie uwagi na mnogość wątków myślowych, innowacyjność rozważań o polityce i jej derywatach oraz na koherencję poglądów bohatera rozprawy.

D e f i n i o w a n i e p o j ę ć: Dobór terminologii naukowej, odpowiednie użycie pojęć ogólnych oraz frazeologii swoistej dla konkretnej subdyscypliny naukowej, ułożenie zwrotów i wyrażen w logiczne ciągi pozwalało Autorowi na początku badań usystematyzować materię eksploracji naukowej. Wykorzystał definicje analityczne z możliwością określenia zespołu cech dla desygnatów konkretnego terminu. Przedłożył zestaw terminologii typowej dla nauk o polityce, z uwzględnieniem słownictwa właściwego dla subdyscypliny jaką jest myśl polityczna. Poprawne zdefiniowanie pojęć dało możliwość zawężenia obszaru eksploracji problemu zgodnie z tematem rozprawy, chroniąc przed zagrożeniami w postaci swoistego relatywizmu poznawczego. Jednak Autorowi nie do końca powiodła się próba uchwycenia rozbieżności między pojęciami „myśl polityczna” i „filozofia polityczna”. Labilność terminologiczna ujawniała się niekiedy w bliskim sąsiedztwie w toku prezentowania uogólnionych rozważań na temat systematyki poglądów Hugona Kołłątaja [przykładowo: s. 9]. Podobne zastrzeżenia można zgłosić w odniesieniu do konieczności przestrzegania niejakiego rygoryzmu terminologicznego w stosunku do pojęć: „myśl polityczna” i „doctrina” [s. 10].

Natomiast do walorów rozprawy należy zaliczyć poprawnie przeprowadzony autorski wywód dotyczący delimitacji pojęć liberalizmu politycznego i liberalizmu ekonomicznego oraz stosowania kategorii „klasyczny liberalizm polityczny” [s. 16-19]. Trafnie uwzględnione zostały refleksje na temat ideowych następstw w postaci neoliberalizmu, ordoliberalizmu, libertarianizmu i jego odmian jak anarchokapitalizm czy monarchizm. Uzasadnienia terminologiczne zostały przedłożone ze znanstwem, stanowiąc powtórzenie prezentacji zawartej w monografii książkowej Łukasza Rozena *Idee klasycznego liberalizmu politycznego*, Lublin 2018, ss. 299, co zostało starannie odnotowane w przypisie 10, s. 12. W rozprawie ustalenia definicyjne poprzedzono stosowną konstatacją poświęconą typologii myśli liberalnej [s. 11-15].

S t r u k t u r a r o z p r a w y: tekst składa się z pięciu rozdziałów, podzielonych na podrozdziały o różnej liczbie i objętości. Najbardziej rozbudowany kształt wewnętrzny ma rozdział piąty złożony z czterech podrozdziałów, pozostałe rozdziały mają po dwa podrozdziały, wyjątkiem jest rozdział trzeci, na który składają się trzy podrozdziały. Autor zadbał o w miarę wyrazistą symetryczność kompozycyjną poszczególnych składowych pracy. Zwiększył pojemność wybranych składników tekstu wskutek wprowadzenia podpunktów – pod tym względem najbardziej rozbudowany jest podrozdział drugi w rozdziale pierwszym złożony aż z siedmiu podpunktów. Inne podrozdziały mają od dwóch do czterech podpunktów. Natomiast podrozdział 3.2. oraz rozdział piąty są pozbawione podpunktów. Wzmiankowana symetria uwidoczniła się przy przestrzeganiu zasady, że każdy rozdział ma swój prolog, będący przewodnikiem po jego zawartości. W jednoakapitowych prologach wyszczególnione zostały kluczowe zagadnienia, dokonano rekapitulacji spraw poruszanych w dalszych fragmentach pracy.

Tytulatura poszczególnych części składowych rozprawy powstała z zachowaniem czytelного kryterium podziału tekstu. Dobór treści oraz kolejność rozdziałów nie pozostawiały wątpliwości, że mgr Łukasz Rozen zastosował przemyślany sposób prezentacji problemu badawczego. Zdecydował się na ujęcie rzeczowe, ale z inklinacją do przestrzegania reguły następstwa temporalnego. Decyzja była słuszna, pozwalając na zachowanie wewnętrznej spójności tekstu.

Zgodnie z zamysłem autorskim w rozdziale pierwszym przedłożone zostały informacje dotyczące teoretycznych podwalin liberalizmu. Starannie zdefiniowano klasyczny liberalizm polityczny oraz syntetycznie opisano „naczelną ideę klasycznego liberalizmu” jak indywidualizm, konstytucjonalizm, podział władzy, prawa człowieka, reprezentacja, suwerenność ludu, tolerancja. Rozdział drugi *Charakterystyka ideowo-historyczna okresu Sejmu Wielkiego* zawiera wiedzę o przemianach ideowych, politycznych, ekonomicznych i społecznych zachodzących w tym czasie w świecie zachodnim oraz na ziemiach polskich. W rozdziale trzecim *Idee praw człowieka, wolności, tolerancji* w ujęciu Hugona Kołłątaja uwagę Autora – zgodnie z tytułem – pochłonęły kwestie idei naturalnych praw człowieka, koncepcji wolności oraz idei tolerancji. Rozdział czwarty zawierał autorską interpretację *Hugona Kołłątaja koncepcji władzy i państwa* z uwzględnieniem refleksji na temat narodu jako źródła władzy państwowej, oraz koncepcji podziału władzy publicznej, a w rozdziale piątym znalazło się miejsce na ukazanie *Specyfiki liberalnych idei Hugona Kołłątaja*.

Zachowanie jedności tematycznej i ciągłości logicznej treści poszczególnych rozdziałów pozostawiło pozytywne wrażenie wewnętrznej harmonii utworu naukowego. Uwidoczniła się kohezja zawartości kolejnych części rozprawy. Autor wykazał się umiejętnością sporządzenia opracowania naukowego opartego na regule wynikania jego komponentów. Za atut można uznać pomysł, zgodnie z którym każdy rozdział przynależy do zamkniętej, ujednoczonej całości, ale może też stanowić autonomiczny utwór (krótkie studium naukowe, bądź artykuł naukowy) mający własne konstytutywne składniki jak prolog (wprowadzenie), zasadnicza część rozważań, podsumowanie.

W a r t o ś ć n a u k o w a: Mgr Łukasz Rozen bohaterem rozprawy uczynił intelektualistę uczestniczącego w procesie kształtowania, umacniania i korygowania składników myśli politycznej Oświecenia z całym bogactwem różnorodności ideowych, filozoficznych, doktrynalnych nurtów epoki. W dysertacji uwzględnione zostały bliskie mu idee porządkujące problematykę badawczą pod kątem (1) rozdzielenia świata publicznego od świata prywatnego, (2) określenia praw jednostki ludzkiej, (3) ustalenia katalogu politycznych wartości wolnościowych. Interesującym zabiegiem autorskim była decyzja o opóźnionym przekazie podstawowych informacji na temat bohatera rozprawy.

Wątki biograficzne Hugona Kołłątaja zostały wprowadzone dopiero pod koniec rozdziału drugiego, co zostało usytuowane niemal w połowie pracy [s. 89-95]. Autorski zabieg był dobrym sposobem na wzmocnienie zaciekawienia czytelnika oraz na pokazanie Kołłątaja, jego sylwetki politycznej i stylu myślenia o polityce, po uprzednim zrekonstruowaniu wiadomości o otoczeniu ideologicznym, o prądach intelektualnych, filozoficznych, kulturalnych, jakie towarzyszyły działalności przedstawiciela myśli liberalnej w Polsce drugiej połowy XVIII wieku i początków XIX stulecia.

W rozprawie przedstawiono poglądy Hugona Kołłątaja wyartykułowane w czasie trwania Sejmu Wielkiego, ale Autor nie ukrywał gotowości do wychodzenia poza umownie przyjęte ramy temporalne opracowania. Konsekwentnie zmierzał do rekonstrukcji obrazu świata w ujęciu zwolennika liberalizmu politycznego i jego oglądu stratygrafii społecznej zastanej oraz pożądanej z punktu widzenia planowanych reform społecznych. Postać myśliciela budował na gruncie wiedzy o ówczesnym stanie mentalnym elit społecznych, pozwalając sobie czasami na pokazanie, że Kołłątaj wyrastał poza granice epoki. Pokazywał go jako nowoczesnego humanistę i erudyte, który głosił profetyczne poglądy spójne z jego wizją jednostki ludzkiej i jej praw. Okazję do potwierdzenia wzmiankowanej koherencji wypowiedzi Kołłątaja była sprawa stosunku do kary śmierci, co mgr Łukasz Rozenek podsumował następująco: „Widać tutaj, że Kołłątaj był konsekwentny co do prymatu i nienaruszalności tych najważniejszych, najbardziej fundamentalnych praw jednostkowych...” [s. 103]. Autor nie był jednak bezkrytyczny w stosunku do bohatera swojej pracy. Potrafił dostrzec słabości jego niektórych wypowiedzi oraz zauważyć niekonsekwencje terminologiczne czy deficyt ścisłości objaśnień niektórych zjawisk i procesów społecznych [s. 138]. Przy tej sposobności wypada zauważyć, że frazy zawierające elementy wartościujące – „myśl Kołłątaja, podobnie jak Staszica, słusznie uważana jest za najbardziej usystematyzowaną i dojrzałą w całym okresie Sejmu Wielkiego” [s. 6] czy „za jednego z najważniejszych teoretyków współczesnego liberalizmu uznaje się powszechnie” [s. 14] albo „Monteskiusz wraz z J.J. Rousseau był jednym z najbardziej znanych polskim pisarzom myślicieli” [s. 178] – wymagały dowodów w postaci przypisów bibliograficznych, a w niektórych wypadkach

także przywołania danych statystyczno-frekwencyjnych, by potwierdzić słuszność sformułowanej opinii.

Z uznaniem należy przyjąć dążność Autora do odpowiedniego przedstawienia tła historycznego, w którym umiejscowiony był H. Kołłątaj. Na otoczkę jego osoby nakładały się trzy szeroko przedłożone kwestie: podłoże filozoficzne, założenia światopoglądowe, ustrój prawno-polityczny państwa. Ostatnia z nadmienionych kwestii przybrała postać pogłębionego opisu centralnych podmiotów decyzji politycznej w Polsce nowożytnej, a więc monarchy, sejmu walnego i sejmików oraz sądów i trybunałów [s. 71-81]. Towarzyszyły jej rozważania dotyczące kondycji społeczeństwa polskiego z uwzględnieniem podejścia do elity rzeczywistej i elity symbolicznej, do warstw ludowych i komplementarności pojęć naród-lud, do mniejszości narodowych czy religijnych. Z dużą trafnością przedłożona została kwestia unikatowości liberalnych idei Hugona Kołłątaja, czemu poświęcony został rozdział piąty. Zrekapitulowano w nim zachodnioeuropejskie prądy ideotwórcze, z których czerpał inspirację dla kreowania własnego oglądu rzeczywistości społecznej. Interesująca była dążność do zestawienia jego wizji świata z filozofią polityczną czołowych przedstawicieli myśli oświeceniowej. W porównaniu z ostatnim rozdziałem rozprawy zawartość Zakończenia musiała rozczerować nawet niezbyt wybrednego czytelnika. Niepotrzebnie Autor zdecydował się na streszczenie pracy. W to miejsce należało skorelować treść Zakończenia ze Wstępem, precyzyjnie zweryfikować hipotezę oraz starannie omówić odpowiedzi na pytania badawcze. Tymczasem kompozycyjnie Zakończenie składa się z rozległego streszczenia [s. 192-195] i proporcjonalnie mało pojemnego ujęcia konstytutywnych komponentów tej części pracy naukowej. O ile wystąpiły w nim końcowe wnioski z badań i podsumowanie rozważań, to zabrakło wzmianki o prognozowanych kierunkach dalszych badań problemu umieszczonego w tytule dysertacji.

N a r r a c j a: była ścisła pod względem rzeczowym, prawidłowo przedłożony został tok rozumowania. Utrzymano ją w tonacji obiektywnego dystansu, co wyrażało się w formule bezosobowych stwierdzeń pozbawionych akcentów osobistych. Dominantę stanowił opis połączony z komentarzami autorskimi, zawierającymi efekty własnych przemyśleń. Refleksje na ogół były dopełnione odwołaniami do wiedzy zawartej w

dokumentacji źródłowej oraz w literaturze przedmiotu. W odpowiedniej proporcji w rozprawie pojawiły się (1) rozważania pojęciowo-metodologiczne, (2) rekonstrukcja poglądów Hugona Kołłątaja na tle przedstawicieli epoki oraz (3) prezentacja wyników badań własnych.

Stwierdzenia autorskie nacechowane były umiarkowanym krytycyzmem w stosunku do literatury przedmiotu. We właściwym wymiarze pojawiały się elementy polemiczne bądź dygresyjne, w których uwidoczniły się efekty zabiegów o przeprowadzenie procesu dostatecznego uzasadniania twierdzeń. Czytelne były dążenia do zapisu zjawiska poddawanego analizie wraz z towarzyszącymi mu okolicznościami czasu i miejsca jego występowania. W odpowiednich proporcjach mgr Łukasz Rozen przedłożył przedmiot sporów naukowych uobecnionych w literaturze przedmiotu. Niektóre fragmenty tekstu były poświęcone wynikom eksploracji problemu przeprowadzonej przez innych badaczy. Autor posługiwał się techniką zestawiania różnych stanowisk badawczych przedkładanych przez poszczególnych twórców opracowań naukowych, by finalnie skomentować „wydaje się jednak, że stanowisko Talmona jest zbyt jednostronne” [s. 61] czy też „takie kompromisowe stanowisko nie potwierdza radykalnej oceny dokonanej przez Talmona” [s. 66]. Chodziło o opinie jakie Jacob L. Talmon zawarł w opracowaniu przetłumaczonym na język polski pod tytułem *Źródła demokracji totalitarnej*. Ton umiarkowanej polemiki świadczył o znawstwie z jakim mgr Łukasz Rozen podchodził do omawianych kwestii, ale też o pewnego rodzaju powściągliwości przy formułowaniu zdania innego niż stanowisko znajdujące się w literaturze przedmiotu. Z tego powodu dbał o niezbyt kategoryczne wypowiedzianie się o przedmiocie polemiki, stąd w częstym użyciu znajdowała się fraza „wydaje się, że...”

Dynamice toku wywodu autorskiego towarzyszyły pytania stawiane celem uporządkowania wypowiedzi [egzemplifikacja: s. 49; s. 79]. Syntetyczne ujęcie dylematu naukowego wzmagało poczucie zaciekawienia czytelnika. Natychmiast udzielana odpowiedź mogła dostarczać stosownej satysfakcji związanej z pozyskaniem merytorycznego uzasadnienia pytanej formuły narracji. Troska o samopoczucie odbiorcy uwidoczniła się także w zapowiedziach kontynuacji merytorycznego wywodu, przykładowo, „Wątki indywidualistyczne zostaną bardziej szczegółowo przedstawione w

dalszej części...” [s. 98]. Równie interesujące były konstatacje w rodzaju: „warto bardziej szczegółowo odnieść się do tej kwestii i wskazać jak Kołłątaj w jeszcze innych fragmentach swoich pism rozumiał wolność i czy można znaleźć potwierdzenie dla opinii A. Walickiego, czy też jest ona zbyt radykalna i jednostronna” [s. 124]. Następnie jest poparta dłuższym wywodem autorskim z licznymi przywołaniami oryginalnych tekstów Kołłątaja, by sumarycznie wskazać, że jego koncepcja wolności tworzyła *iunctim* z prawami człowieka, stanowiącymi fundamenty myślenia liberalnego.

Dobór źródeł i literatury naukowej

Źródła: Problem badawczy, postawiony przez Autora rozprawy, był weryfikowany przez źródła pierwotne o wartości pierwszorzędnej. Stanowiły je dzieła H. Kołłątaja oraz innych myślicieli, umieszczonych w szerokim spektrum czasowym co najmniej od Renesansu po współczesność. Zestaw był kompletny, tworząc fundament dla poprawnie przeprowadzonej egzegezy dokumentacji źródłowej z niejakim zachowaniem zasad konserwatywnego poznawczego rozumianego jako poszanowanie konwencjonalnych wzorców badawczych.

Literatura naukowa: w rozprawie został odzwierciedlony aktualny stan badań, który poddano analizie i adaptacji do tematu. Literatura przedmiotu została dobrana prawidłowo. Kwerendą objęto publikacje naukowe z lat najnowszych, w tym spożytkowano literaturę obcojęzyczną. Z obowiązku recenzenta należy zwrócić uwagę na mankamenty, gdy w tytule książki Anny Grześkowiak-Krwawicz, *Dyskurs polityczny Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, Toruń 2018 [s. 80; s. 202] zabrakło podtytułu *Pojęcia i idee*. Podobnie niekompletne są tytuły niektórych innych publikacji. Przykładem mogło służyć opracowanie, które sporządził Robert Spaemann, *Rousseau – człowiek czy obywatel*, Warszawa 2011 [s. 206], pominięto podtytuł *Dylematy nowożytności*. Przy tej okazji można sformułować dwie dodatkowe uwagi: po pierwsze, w przypisie 145 na s. 62 jest skrócenie odsyłacza do książki R. Spaemanna, a gdzie wcześniej był pełny opis bibliograficzny tej monografii; po drugie, we wszystkich opisach bibliograficznych, dotyczących publikacji spolszczonych, zabrakło wzmianki o tym kto dokonał tłumaczenia.

Przy obfitym i różnorodnym materiale badawczym, będącym przedmiotem eksploracji naukowej, wypada docenić decyzję o wydzieleniu w Bibliografii dwóch rubryk z klarownym podziałem na Źródła i Opracowania.

Poprawność formalno-językowa i techniczna:

J ę z y k r o z p r a w y: Tekst jest niemal bezbłędny pod względem językowym, gramatycznym, ortograficznym, interpunkcyjnym i technicznym. Widać, że poddano go starannej korekcie, co pozytywnie świadczy o przygotowaniu rozprawy także od strony zewnętrznego oglądu dysertacji. Spośród nielicznych dostrzeżonych usterek można wymienić wadliwe zapisy nazw własnych, nazwisk i imion, przykładowo zob.:

- Jest: Ludwik von Mises [s. 14] – poprawnie: Ludwig von Mises.;
- Jest „Robespiera” [s. 58] - powinno być: „Robespierre’a”.
- Staranność merytoryczno-językowa nakazuje użycie terminu „Stany Zjednoczone Ameryki“, a nie „Stany Zjednoczone“ [s. 37; 38].
- Jest „libertianizm” [s. 15] – poprawnie: libertarianizm.
- Jest „ancient regime” [s. 50; 52] - powinno być „ancien régime”.

Były też błędy logiczne w rodzaju „król został ograniczony konstytucją” [s. 43], pojawiała się maniera polegająca na nadużywaniu zaimka wskazującego „sam” – zob.: „sam rozdział” [s. 123], „samą wolność” [s. 193].

Uwidocznili się bezrefleksyjne nazywanie katolicyzmu religią [s. 129; s. 130], a nie wierzeniem religijnym.

Wśród wad technicznych uwidocznili się brak akapitów [s. 17, 24] czy powtórzenie wyrazu „pokrótce” w zdaniu rozpoczynającym ostatni akapit na s. 46.

P r z y p i s y: Autor rozprawy zdecydował się na sporządzenie przypisów klasycznych. Były w stosownej liczbie i odpowiedniej pojemności, ponieważ miały charakter przypisów polemicznych, przypisów dygresyjnych lub przypisów odsyłających [zob.: przypis 257, s. 99; przypis 312, s. 119; przypis 324, s. 124; przypis 398, s. 147], które znakomicie wzbogaciły zasadniczą część pracy.

Uwagi końcowe

Mgr Łukasz Rozen w sposób sugestywny dokonał rekapitulacji twórczości Hugona Kołłątaja w kontekście idei liberalizmu politycznego. W wymiarze szerszym

podjął się udanej próby diagnozowania „metanarracji” politycznej o znaczeniu ponad jednostkowym i ponadczasowym. Sformułowanie tematyki badawczej, dobór metod i technik zastosowanych w procedurze eksploracji dokumentów źródłowych, tryb porządkowania materiałów, wreszcie styl prezentacji wyników oraz sposób pisarstwa naukowego zasługiwały na wysoką ocenę. W rozprawie uwidoczniła się powściągliwość przy formułowaniu opinii, ale też można było dostrzec elementy afirmatywne wobec przyjętych teorii naukowych. Pojawiła się gotowość do generalizacji niektórych wniosków, zarówno związanych z materią badawczą, w tym z faktografią, ale również wynikających z imponderabiliów nauk o polityce.

Biorąc pod uwagę powyższe stwierdzenia uważam, że recenzowana rozprawa doktorska magistra Łukasza Rozena spełnia wymogi ustawy *O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazując ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie: nauki o polityce. W związku z tym przedkładam wniosek, aby mgr Łukasz Rozen uzyskał zgodę na udział w dalszych etapach postępowania w przewodzie doktorskim.

Kierownik
Katedry Myśli Politycznej
Ewa Maj
Prof. dr hab. Ewa Maj
prof. dr hab. Ewa Maj

